

2.4

Onderhouden is beter dan restaureren, het beleid van een kerkbestuur

dr. Arie de Groot en drs. Brigitte Linskens in gesprek met drs. Theo Kralt, voorzitter van het College van Kerkrentmeesters van de Protestantse Gemeente Utrecht.

De Protestantse Gemeente Utrecht (PGU) heeft in de Utrechtse binnenstad vijf rijksmonumentale middeleeuwse kerken in bezit, waarvan er vier nog wekelijks voor de eredienst worden gebruikt (de Dom, de Janskerk, de Jacobijkerk en de Nicolaïkerk) en de vijfde (de Buurkerk) een museum huisvest, maar incidenteel ook nog beschikbaar is voor bijeenkomsten en vieringen van de PGU. De vijf kerken zijn successievelijk in de jaren 1968-1988 grondig gerestaureerd. Deze restauraties vonden plaats als één groot samenhangend project ('vijf kerken herleven') en onder leiding van een en hetzelfde architectenbureau. Zij gingen ook gepaard met uitvoerige verslaglegging en veel publiciteit. Dit alles werd precies twintig jaar geleden voltooid, reden voor de verschijning van een gedenkboek *Levende Kerken*, najaar 2008.

Onderhoudsfonds voor de binnenstadskerken

Minder algemeen bekend dan dat de kerken toen zijn gerestaureerd en sindsdien een belangrijke functie vervullen in het Utrechtse religieuze en culturele leven, is dat zij de afgelopen twintig jaar ook perfect 'in staat van nieuw' ten opzichte van de restauratie zijn onderhouden. Daar ligt een heldere visie aan ten grondslag. 'Onderhouden is beter dan restaureren. Ten eerste omdat dit kostenbesparend is, ten tweede omdat het ons monumentale erfgoed een betere bescherming biedt.' Dit schrijft Theo Kralt in een vorig jaar in de bladen *Kerkbeheer* en *Monumenten* gepubliceerd artikel over het onderhoud van de Utrechtse binnenstadskerken.

Het koor van de Utrechtse Dom, in de middeleeuwen de enige kathedraal in de Noordelijke Nederlanden en ook nu nog een kerkgebouw van nationaal belang.

Kralt is sinds 2004 voorzitter van het College van Kerkrentmeesters van de PGU. In het gesprek legt hij uit dat de Hervormde gemeente (nu de PGU) destijds met de gemeente en de provincie Utrecht, die evenals het rijk de restauraties subsidieerden, een overeenkomst heeft gesloten om het onderhoud op lange termijn veilig te stellen. Deze overeenkomst geldt dertig jaar en wordt elke tien jaar geëvalueerd en bijgesteld. Er is een kapitaal gevormd (momenteel ruim €3.800.000 groot, waarvan driekwart door de PGU is bijeengebracht, en de rest door gemeente en provincie in vruchtgebruik ter beschikking is gesteld), waarvan de renteopbrengst dient voor het onderhoud van de vier bij de PGU in gebruik zijnde binnenstadskerken. In de lopende periode 2000-2009 is voor het onderhoud van de vier kerken jaarlijks €233.000 begroot. Hierin is €120.000 begrepen aan subsidiabel onderhoud waarover 50% aan subsidie wordt verstrekt via de BROM-regeling. Die subsidie bedraagt dus een kwart van de in totaal benodigde financiële middelen; driekwart moet uit de exploitatiebijdrage van de kerken en het Kapitaal Groot Onderhoud worden gefinancierd. Vanwege dalende renteinkomsten en kostenstijgingen is intussen wel een verhoging van het fondskapitaal tot het huidige niveau noodzakelijk geweest. In 2005 stelde de gemeente Utrecht hiervoor €250.000 beschikbaar. De betrokken wijkgemeenten, ondersteunende stichtingen als de Stichting Vrienden van de Domkerk en de PGU brachten samen eenzelfde bedrag bijeen. In 2007 werd vanuit de jaarrekening 2007 PGU opnieuw €700.000 voor het Kapitaal Groot Onderhoud ter beschikking gesteld. En er is (opnieuw) een Commissie Fondsenwerving Rijksmonumentale Binnenstadskerken PGU opgericht.

Zorgen over nieuwe monumentenregeling

De in 2011 geplande overgang van BROM naar BRIM baart zorgen, omdat het door het voor elke kerk gestelde subsidiemaximum een aanzienlijke verslechtering zal betekenen. In Utrecht komt daar de problematiek van de zeer grote kerken in casu de Domkerk nog bij. De PGU, die haar begroting momenteel juist sluitend krijgt, zal het verschil in de toekomst niet alleen op kunnen vangen. In aanmerking genomen dat in Utrecht nu al decennia door de verschillende betrokken partijen goed hierop wordt ingespeeld en kapitaalvorming voor onderhoud heeft plaatsgevonden. De BRIM-regeling zoals nu voorgesteld voor 2011 zal rampzalige gevolgen hebben voor het onderhoud van veel kerkgebouwen. Er moet meer geld voor het BRIM door het ministerie van OCW ter beschikking worden gesteld, aldus Kralt.

Jongere kerken in de buitenwijken

Gaat alle aandacht voor de vier binnenstadskerken niet ten koste van de jongere kerken in de buitenwijken? 'Nee', zegt Kralt, 'ook die houdt de PGU in goede staat van onderhoud'. In de afgelopen jaren heeft de PGU de financiële tekorten van het Onderhoudsfonds voor de niet-rijksmonumentale gebouwen van de PGU, welke circa €1.000.000 bedroegen, eveneens kunnen aanvullen, waardoor een goed evenwicht is gerealiseerd. Ook in ander opzicht gaat de PGU zorgvuldig met haar gebouwen om. Toen in Overvecht de (voorheen gereformeerde) Stefanuskerk wegens overtolligheid moest worden verkocht, gebeurde dat aan de gemeente Utrecht en bewust niet aan een projectontwikkelaar, zodat het gebouw voor de gemeenschap dienstbaar zou kunnen blijven.

Op dit moment is de financiële toestand van de PGU stabiel en zijn er geen actuele plannen voor afstoting van kerkgebouwen. Maar het is wel gewenst en noodzakelijk dat kerken en kerkelijke gebouwen intensiever – d.w.z. voor meer doeleinden – worden gebruikt en dus meer gaan opleveren. Overigens op verantwoorde wijze en gekoppeld aan een gedegen onderhoudsplan. Dat is het uitgangspunt voor het gebouwenbeleid van de PGU voor de komende vier jaar.

Samenwerking kerkbestuur, gemeente en provincie

Wat is het geheim dat het met de gebouwen van de PGU zo goed loopt? Volgens Kralt is er geen geheim. Het is wel zo dat de ontkerkelijking in Utrecht misschien relatief iets minder is dan in andere delen en steden van Nederland. Zonder het draagvlak van de gemeentelieden houdt het op. Voorts is de betrokkenheid en steun van de gemeente Utrecht, met een goed ontwikkeld monumentenbureau, en van de provincie van groot belang. Elk jaar vindt er overleg met de gemeente Utrecht plaats over de gemeentelijke en rijksmonumentale kerkgebouwen. Om de twee jaar is er gezamenlijk overleg met gemeente en provincie over de situatie van de rijksmonumentale kerkgebouwen. Twee kerken van de PGU in de buitenwijken zijn onlangs gemeentelijk monument geworden, wat ook voor deze kerken de mogelijkheid van gemeentelijke subsidie oplevert.

Maar essentieel lijkt vooral de betrokken houding en de professionaliteit van het kerkbestuur zelf en het ondersteunende bureau, het Stedelijk Diensten Centrum. In het College van Kerkrentmeesters is een bouwkundige belast

met deze portefeuille. Kralt heeft als voorzitter zelf de rijksmonumentale gebouwen van de PGU in portefeuille. De oude binnenstadskerken worden gezien als 'kostbaar erfgoed' – Kralt gebruikt het woord 'patrimonium' – dat niet alleen voor de kerkgemeente maar voor de hele gemeenschap open moet staan. Een erfgoed dat men in goede conditie wil houden: 'Liever het onderhoudsfonds uitgeput dan achterstallig onderhoud', zo wordt Kralt in *Kerk in de stad*, het kerkblad van de PGU geciteerd. Periodiek wordt de staat van de gebouwen geïnspecteerd door het restauratiearchitectenbureau en ook door de Monumentenwacht. Een projectleider van het architectenbureau is gemiddeld twee dagen per week werkzaam voor de PGU. Jaarlijks wordt een onderhoudsplan opgesteld. Tevens beschikt de PGU over lange termijn onderhoudsprognoses. Men voert een duidelijk beleid, dat ook zeer regelmatig door middel van uitvoerige publicaties in het kerkblad wordt verantwoord, en zonodig ook via andere media naar buiten wordt gebracht.

Inspiratiebron voor anderen

Vanouds neemt Utrecht met zijn middeleeuwse kerken in Nederland een bijzondere positie in. Een aantal elementen van de aanpak zouden evenwel ook voor andere kerkbesturen en burgerlijke gemeenten bruikbaar kunnen zijn en als inspiratiebron kunnen fungeren.